

УДК 327:325.54

В. О. Патійчук – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Е. М. Ковальов – студент V курсу факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

Роль трудових міграцій у сучасних політико-економічних процесах у країнах Європейського Союзу

Роботу виконано на кафедрі країнознавства і міжнародних відносин ВНУ ім. Лесі Українки

У статті проаналізовано особливості сучасних трудових міграцій у країнах ЄС. Розглянуто механізми політичного та економічного впливу на процеси трудових міграцій. Досліджено головні аспекти формування спільної міграційної політики ЄС. Вивчено основні наслідки трудових міграцій у соціально-економічному розвитку регіону й проблеми, що виникли в процесі трудових міграцій, а також заходи щодо їхнього врегулювання на загальноєвропейському рівні. Визначено основні напрями та закономірності в розробці спільної міграційної політики країн ЄС у сучасних умовах суспільно-політичного розвитку співтовариства.

Ключові слова: міграції, міграційна політика, трудові мігранти, ринок праці, реєміграція, країни-донори, країни-реципієнти, демографічні процеси.

Патійчук В. А., Ковалев Э. М. Роль трудовых миграций в современных политико-экономических процессах стран Европейского Союза. В статье анализируются особенности современных трудовых миграций в странах ЕС. Рассматриваются механизмы политического и экономического влияния на процессы трудовых миграций. Исследуются основные аспекты формирования общей миграционной политики ЕС. Изучаются основные последствия трудовых миграций в социально-экономическом развитии региона и проблемы, возникшие в процессе трудовых миграций, а также меры по их урегулированию на общеевропейском уровне. Определены основные направления и закономерности в разработке общей миграционной политики стран ЕС в современных условиях общественно-политического развития сообщества.

Ключевые слова: миграции, миграционная политика, трудовые мигранты, рынок труда, реэмиграция, доноры, страны-реципиенты, демографические процессы.

Patiychuk V. O., Kovalyov E. M. The Role of Labour Migration in the Modern Political-Economic Processes in European Union. The features of modern labor migrations in the EU countries are analyzed. Mechanisms of political and economic influence on the labor migrations processes are considered. The basic aspects of formation of the general migratory policy of EU are investigated. The basic consequences of labor migrations in social and economic development of region and the problems which have arisen in the course of labor migrations, and also measures on their settlement at the all-European level are studied. The basic directions and mechanisms in implementation of the mutual migratory policy of the EU countries in modern conditions are defined.

Key words: migrations, the migratory policy, labor migrants, a labor market, return migration, donors, the countries-recipients, demographic processes.

Постановка наукової проблеми та її значення. Міграційний рух населення є важливим інструментом сучасної економіки країн, оскільки міграції суттєво впливають на забезпечення господарства трудовими ресурсами, а також є діяльним фактором соціально-економічного розвитку держави в цілому. Сучасна Європа характеризується підвищенням міграційних переміщень заробітчан унаслідок процесів старіння населення та значного дисбалансу в трудових ресурсах господарства, тому країни ЄС проводять спільну міграційну політику задля розв'язання проблем забезпечення національних ринків трудовими ресурсами, що викликає потребу в прийнятті низки спільних політико-соціальних рішень і потребує ґрунтовного наукового вивчення.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Тему трудових міграцій досить широко вивчали вітчизняні та зарубіжні дослідники-економісти, зокрема такі, як Г. С. Вітківська, Т. І. Заславська, В. А. Іонцев [1], І. Н. Молодикова [3], Е. М. Лібанова [2], А. Н. Каменський, В. М. Моїсеєнко, О. В. Позняк [5], Л. Л. Рибаківський [6], С. В. Соболева, А. В. Топілін, О. У. Хомра, Б. С. Хорев,

Б. М. Юськів [7] та ін. Основні аспекти правового регулювання міграційних процесів розглянуто в працях Л. Г. Заблоцької, Ю. М. Капіци, І. С. Новоженової [4], Є. А. Тихонової, О. О. Чалого й інших науковців. Процеси міжнародної міграції робочої сили досліджено в розвідках таких зарубіжних учених, як В. Бенінг, Г. Борхас, Д. Коулман, Д. Пападімітріу, С. Рассел, Д. Солт, П. Стокер та ін. Проте більшість із них акцентує свою увагу на специфічних проблемах, характерних для конкретних держав. Саме тому існує об'єктивна потреба теоретичного осмислення міграційних процесів у сучасних умовах європейських інтеграційних процесів у контексті трудових міграцій. Науковці приділяють велику увагу аналізу тенденцій та особливостей міжнародних міграцій населення, досліджують масштаби нелегальної міграції іноземної робочої сили і її наслідки, проте виявлення основних проблем міграційно-трудового характеру та їхнього впливу на сучасні політико-економічні процеси в країнах ЄС розглянуто недостатньо.

Об'єктом статті є сучасні трудові міграційні процеси в країнах ЄС. **Предмет** вивчення – основні проблеми, що виникли в процесі трудових міграцій країн ЄС та заходи щодо їхнього врегулювання на загальноєвропейському рівні.

Формування мети й завдання дослідження. Мета статті – виявлення та аналіз особливостей формування спільної міграційної політики ЄС, вивчення наслідків трудових міграцій у соціально-економічному розвитку ЄС та основних проблем, що виникають унаслідок трудових міграцій. Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання**: розкрити особливості сучасного стану регулювання питань трудових міграцій і проблем, що з ними пов'язані, а також визначити основні напрями й закономірності в розробці спільної міграційної політики країн ЄС у сучасних умовах суспільно-політичного розвитку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На сучасному етапі розвитку інтеграційних процесів ЄС його країни-учасники проводять активну політику залучення трудових мігрантів з інших територій. Таким чином кожна з країн регіону розв'язує проблему старіння нації та зменшення дефіциту трудових ресурсів на національному ринку, запроваджуючи різні заходи внутрішньодержавної міграційної політики. Під останньою розуміють певні зусилля з боку держави, спрямовані на регулювання й контроль над в'їздом на територію країни й створення умов для проживання осіб, які прагнуть влаштуватися постійно, отримати тимчасову роботу або політичний притулок [6]. Отже, міграційну політику слід розглядати як комплекс заходів, що ґрунтуються на соціально-економічних й демографічних потребах країни, які держава й суспільні інститути реалізують задля управління міграційними потоками, забезпечення належних умов для гармонійного співіснування громадян і мігрантів, сталого соціально-економічного розвитку [12].

Основним засобом регулювання міграційної політики більшості держав світу на сучасному етапі є засоби стримування імміграції. Вони складаються з політики імміграційного контролю (регулювання імміграційних потоків) та постімміграційної політики (управління міграційною й соціально-політичною ситуацією в країні-реципієнті). Імміграційна політика реалізується за допомогою комплексу інституційних інструментів, таких як законодавча база, система виконавчих органів, інформаційне забезпечення тощо [5]. Вона формується під дією низки чинників, тому відмінності імміграційної політики різних країн пояснюються їхніми внутрішніми соціально-економічними та історико-етнічними чинниками. Вирішальними при виборі курсу внутрішньої національної імміграційної політики держави є зовнішньополітичні й зовнішньоекономічні чинники, які залежать не тільки від внутрішньої суспільно-політичної ситуації, а й від зовнішнього політичного курсу кожної з окремо взятих країн будь-якого регіону світу.

Трудові міграції в сучасному контексті міжнародних процесів мають складні форми прояву та вимагають комплексного підходу щодо їх контролю й урегулювання. Більшість трудових мігрантів повертаються в країни походження або ж реемігрують в інші держави, що породжує нові проблеми соціально-економічного характеру як у країнах – донорах трудових мігрантів, так і в державах-реципієнтах. Це вимагає вжиття спільних зусиль із боку країн – учасниць інтеграційного об'єднання та вироблення спільної політики від урядів країн ЄС, які б відповідали сучасній динамічній міграційній системі, що склалася в Європі та інших регіонах світу.

Свобода пересування робочої сили складає основу європейської інтеграції. Політика ЄС щодо трудової міграції всередині співтовариства є одним із найбільш актуальних завдань сучасної спільної політико-законодавчої взаємодії цього інтеграційного утворення. Це призвело до зміни традиційних соціально-політичних установок внутрішнього розвитку держав та упередженого ставлення західно-європейського населення щодо певних країн – донорів трудових мігрантів як із внутрішньо-

європейського простору, так і поза ним. Проте в цілому, ураховуючи потреби ринку праці в інтеграційному утворенні, міграційна політика ЄС характеризується лояльністю в ставленні до країн походження трудових мігрантів [13].

У сучасних умовах суспільно-політичного розвитку ЄС визнає необхідність у збільшенні кількості трудових мігрантів на його території й указує на необхідність проводити більш вибірково політику в допуску громадян третіх країн на національний ринок праці. Європейська комісія створила однакові можливості в законодавчій базі для трудових мігрантів, які не є громадянами ЄС [9]. Демографічні проблеми – один з основних аргументів Лісабонського договору, який створює більш сприятливі умови для трудових мігрантів у регіоні [4]. Зростання середньої тривалості життя на фоні низького рівня народжуваності в країнах Західної Європи призводить до зменшення кількості працездатного населення. Тому, за прогнозними даними, у перспективі ЄС матиме потребу в залученні висококваліфікованих фахівців за його межами, а демографічні проблеми старіння нації будуть постійно посилюватися [10].

Аналітики відзначають, що демографічне старіння європейських країн може призвести до зростання вартості медичного обслуговування, кризи пенсійної системи та інших соціальних негараздів, ураховуючи, що зростання кількості населення пенсійного віку супроводжуватиметься скороченням чисельності осіб працездатного віку. Так, наприклад, за окремими підрахунками, для збереження кількості економічно активного населення Франції потрібно залучити 142 тис. іммігрантів у рік, а в Німеччині – 300 тис. Загалом, за даними ООН, країнам Західної Європи знадобиться 1,6 млн працівників-іммігрантів на рік у період із 2010–2050 рр. [8].

Задля стабілізації міграційної політики в регіоні ЄС розробив стратегію «Європа–2020», що вказує на важливу роль трудових міграцій у досягненні високого рівня зайнятості та боротьби з бідністю, у реалізації основних ініціатив, спрямованих на створення нових робочих місць, яких потребує економіка ЄС [10]. Для досягнення цих цілей необхідний розвиток гнучкої міграційної політики з метою налагодження легальних каналів для прийому трудових мігрантів, які є висококваліфікованими фахівцями в необхідних сферах і секторах економіки регіону, а також потрібно активізувати зусилля щодо сприяння інтеграції значної кількості заробітчан, які вже проживають у ЄС.

У 2009 р. Міжнародна організація з міграції створила мережу незалежних експертів щодо трудової міграції та інтеграції (The Independent Network of Labour Migration and Integration Experts (LINET)) задля забезпечення експертним аналізом і консультаціями з питань економічної міграції та інтеграції на ринку праці з третіх країн. Мережа LINET об'єднує експертів із 27 держав – членів Європейського Союзу (ЄС), а також спеціалістів із Хорватії, Норвегії та Туреччини. Їхня діяльність ґрунтується на підтримці Європейської комісії в питаннях розробки науково обґрунтованої міграційної політики, вивченні ринку праці для досягнення основних цілей стратегії «Європа – 2020» [11].

Країни ЄС характеризуються різноманітністю підходів, ужитих щодо допуску громадян третіх країн до національного ринку праці, регулювання національних ринків праці, а також щодо аналізу міграційних процесів. Ці відмінності становлять значні труднощі для проведення порівняльного аналізу комплексу взаємозв'язків між міграцією й зайнятістю в регіоні, охопленого науково-дослідницькою мережею LINET. Багато досліджень використовують інформаційні відомості Євростату (Eurostat Labour Force Survey (LFS)) для визначення рівня трудових міграцій між державами-членами [9]. Проте дані Євростату щодо руху трудових мігрантів у багатьох країнах не відображають реальної картини. Тому для повного й ґрунтовного дослідження експерти розглянули національні статистичні дані на адміністративному рівні та провели аналітичний огляд наявних наукових досліджень (у тому числі в країнах ЄС регулярно проводяться кількісні та якісні дослідження на національному й регіональному рівнях) [9]. Останні показують, що чіткої картини щодо загальної ситуації з трудовими міграціями в регіоні поки що не встановлено, що породжує неузгодженості в спільній міграційній політиці країн ЄС.

Аналіз національного ринку праці дав підставу виявити високий ступінь взаємодоповнюваності між вітчизняними та іноземними працівниками, тому що іноземні робітники заповнюють ті місця в секторах ринку, де вітчизняні не бажають працювати або не володіють відповідною кваліфікацією для виконання робіт [11]. Це свідчить, що прямої конкуренції між іноземними та вітчизняними працівниками в межах країн ЄС не існує. Вона спостерігається лише між мігрантами з різних країн походження. Так, у Чеській Республіці, конкуренція на ринку праці має місце серед мігрантів із Монголії, В'єтнаму та Узбекистану, які погоджуються з більш низькою оплатою праці відносно вихідців з України. Дослідження трудової міграції в Австрії показують, що завдяки чітко вираженій сегментації ринку праці пряма конкуренція між трудовими мігрантами й корінним населенням є

невеликою. Така ж ситуація спостерігається в низці інших країн ЄС (рис. 1). Наприклад, для Італії, Бельгії, Німеччини, Іспанії та інших країн ЄС, де основна сфера зайнятості мігрантів – сільське господарство, будівництво й виробництво (Словенія, Іспанія, Греція), робота вдома або в готелях та ресторанах (Італія), а також гірничодобувна промисловість (понад 30 % трудових мігрантів Німеччини зайнято в цій сфері), торгівля, туризм й охорона здоров'я, садівництво (Нідерланди) [10]. Сегментація за статевою ознакою простежується як для корінних мешканців, так і для жінок-мігрантів, зазвичай зайнятих у сфері послуг і домашньої роботи [10].

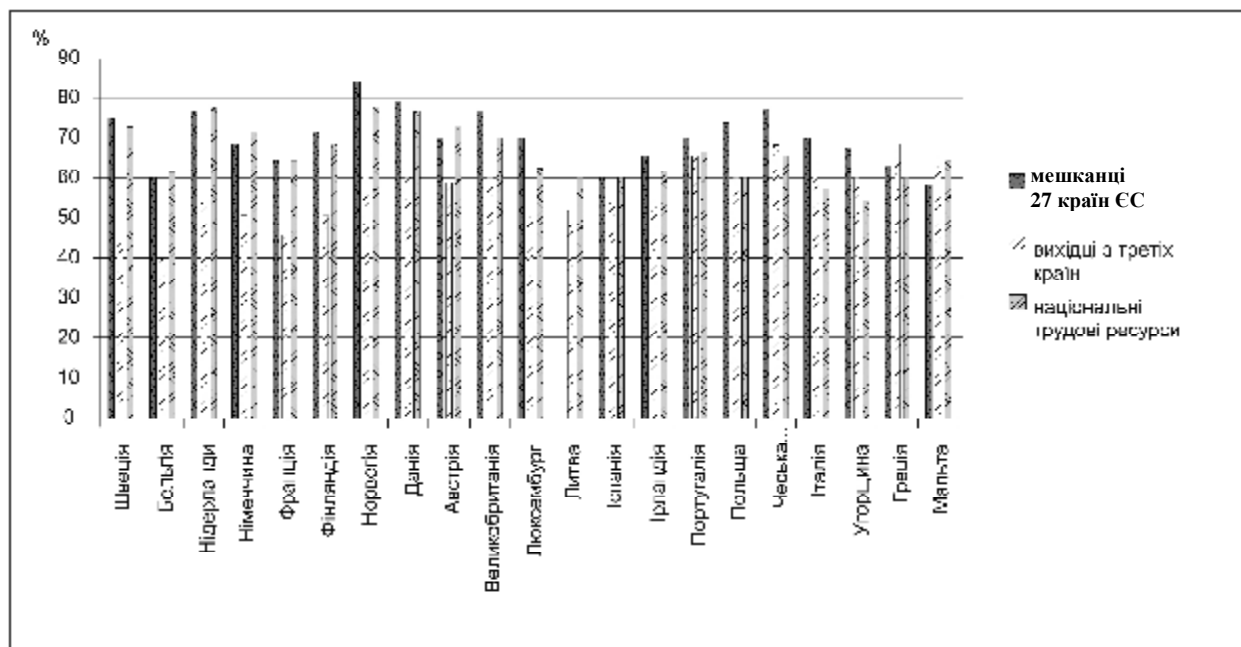

Рис. 1. Рівень зайнятості населення в країнах ЄС у 2010 р. (% відносно до кожної групи) [8]

Рівень інтеграції трудових мігрантів залежить від їхніх професійних навичок, знання мови, етнічного походження та культурної близькості, а також від міграційної політики приймаючої країни. Збереження дискримінації й труднощі, пов'язані з визнанням кваліфікації, також мають вплив на вибір роботи мігрантів. За даними Євростату, рівень зайнятості для громадян третіх країн не відображає загальноєвропейські тенденції [8].

У країнах Південної Європи (Італія, Греція) або Центральної Європи (Чехія, Угорщина) у 2010 р. рівень зайнятості мігрантів перевищив показники корінного населення. Проте в більшості європейських країн ситуація зворотна. Зокрема, у Швеції, Бельгії, Нідерландах і Німеччині рівень зайнятості мігрантів нижчий, ніж у громадян приймаючої країни на 20 %, що частково пояснюється за рахунок проведення політики об'єднання сімей і високого відсотка безробіття серед членів сім'ї мігрантів [13]. Рівень зайнятості для громадян з інших країн ЄС – постійно високий або навіть перевищує рівень зайнятості корінних жителів. Тільки в Греції та на Мальті рівень зайнятості вихідців із третіх країн більший, ніж у мешканців інших країн – членів ЄС [8].

У 2010 р. рівень безробіття серед громадян третіх країн був особливо високим в Іспанії (30,2 %), Бельгії (29,4 %) й Франції (23,7 %) (рис. 2). Імміграція значною мірою сприяла зростанню зайнятості в країнах ЄС в останнє десятиліття. У 2000–2007 рр., відповідно до експертних оцінок, на мігрантів припадає приблизно чверть загального зростання зайнятості. Так, у період із 1994 р. по 2004 р., в Іспанії створено понад 6 млн робочих місць, із яких 2 млн зайнято мігрантами. У Норвегії у 2001–2008 рр. створено 250 тис. нових робочих місць і 46 % із них зайняли мігранти [8].

Важливим фактором трансформації міграційної політики країн Західної Європи є її координація на рівні ЄС, що пояснюється зростаючою взаємозалежністю країн. Із підписанням Амстердамської угоди (1997 р.) розпочато процес формування спільної міграційної політики ЄС. Загалом у галузі міграційної політики на рівні співтовариства домінують пріоритети безпеки, звідси – найвищий рівень співпраці в галузі притулку, нелегальної імміграції, візової політики, митного контролю тощо [2].

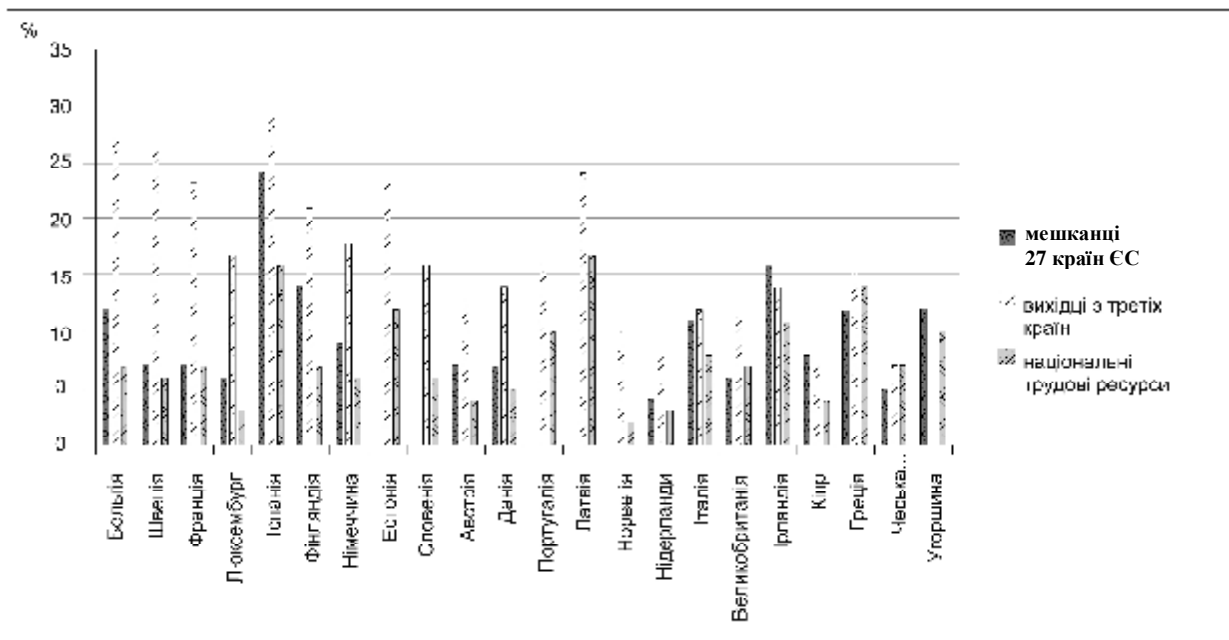

Рис. 2 Рівень безробіття в країнах ЄС у 2010 р. (% відносно до кожної групи) [8]

План спільної міграційної політики ЄС сфокусований на таких аспектах, як створення правової бази та умов для залучення до країн ЄС трудових мігрантів із третіх країн, включаючи заходи для ефективного управління міжнародними міграційними потоками; вироблення інструментів сприяння обміну інформацією через міграційний портал ЄС і Європейський портал трудової мобільності (EURES); подальше сприяння успішній інтеграції мігрантів у приймаюче суспільство; співпраця з країнами походження іммігрантів із питань «відтоку інтелекту», кругової міграції, програм мовної підготовки та ін. [9].

Протягом десятиліть європейська міграційна політика передбачала, що найбільш значними будуть міграційні потоки всередині самої Європи, проте внаслідок внутрішніх демографічних проблем на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку домінують зовнішні міграції. Унаслідок того, що в найбільш економічно розвинених країнах ЄС спостерігається слабке відтворення робочої сили, вони не можуть планувати свій розвиток без використання праці іммігрантів, а для цього потрібно розробити спільну імміграційну політику серед країн – членів ЄС, яка повинна бути комплексною й ґрунтуватися на відкритості, гнучкості, сумісності з іншими напрямками політики та бути ефективною. Остання має враховувати ці потреби в реалізації громадянських прав згідно з Лісабонським договором, Стокгольмською програмою та Хартією ЄС з основних прав, що дасть можливість для розробки нової моделі міграції ЄС, яка б відповідала сучасним викликам і потребам ЄС [2]. Головною особливістю трудових міграційних процесів у країнах ЄС є складний етнокультурний складник різних потоків мігрантів, вихідців як зі Східної Європи, так і з Африки, Азії та інших регіонів світу, що ускладнює процес інтеграції мігрантів до соціокультурного простору приймаючої держави й потребує різнопланового врахування при виробленні спільної міграційної політики всередині співтовариства.

Висновки. Трудова міграція – це закономірний процес, який обумовлений сучасними соціально-економічними та політико-правовими чинниками в регіонах світу. На сучасному етапі ЄС має потребу в міграційних потоках заробітчан, що викликає необхідність впровадження спільної міграційної політики, яка відповідатиме сукупним потребам цього інтеграційного утворення. Уважаємо, що спільна трудова міграційна політика ЄС повинна характеризуватися такими властивостями: відкритістю (на відміну від національного протекціонізму); гнучкістю (визнання того, що міграція може бути як тимчасовою, так і довгостроковою); сумісністю з іншими напрямками політики, а також ефективністю, тим самим усуваючи вторинні переміщення, або так звану рееміграцію, тощо. Такий підхід має забезпечити реалізацію права людини на працевлаштування поза своєю батьківщиною, якими будуть користуватися всі трудові переселенці. Він повинен сприяти об'єднанню сімей та усу-

нути трудову експлуатацію й створити можливості для участі мігрантів у суспільно-політичному житті співтовариства та можливості отримати громадянство в країні-реципієнті. Серед країн – членів ЄС – це може сприяти кращому здійсненню на національному рівні вже наявних програм через налагодження більш тісних партнерських відносин із міжнародними та європейськими акторами. Тому дослідження трудових міграцій у сучасних політико-економічних процесах у країнах Європейського Союзу потребує постійного науково-практичного моніторингу.

Список використаної літератури

1. Ионцев В. А. Международная миграция / В. А. Ионцев // Миграция населения. – Вып. 3. – М. : Изд-во «Гуманитарий», 2001. – С. 78–88.
2. Лібанова Е. Кому вигідна дешева робоча сила? / Е. Лібанова // Дзеркало тижня. – 2007. – № 16 (645) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/2000/2020/56547/>.
3. Молодикова И. Основные этапы и методы регулирования трудовой миграции в западноевропейских странах / И. Молодикова // Трудовая миграция в СНГ: социальные и экономические эффекты [отв. ред. Ж. А. Зайончковская]. – Смоленск : Маджента, 2003. – С. 270–285.
4. Новоженова И. С. Европа и третий мир : иммиграция и политика соцразвития / И. С. Новоженова // Актуальные проблемы Европы : сб. науч. тр. / Рос. акад. наук ; ред. Т. Г. Падхалина [и др.]. – М. : [б. и.], 2007. – № 3. – С. 157–176.
5. Позняк О. В. Населення України. Трудова еміграція в Україні / Позняк О. В. – К. : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 233 с.
6. Рыбаковский Л. Л. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика / Рыбаковский Л. Л. – М. : Наука, 1987. – 200 с.
7. Юськів Б. М. Глобалізація і трудова міграція в Європі [Текст] : монографія / Юськів Б. М. – Рівне : Вид. О. М. Зень, 2009. – 476 с.
8. 2010 Statistical Bulletin: Labour Market Statistics, March 2010. ONS, Newport [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.ons.gov.uk/ons/publications/all-releases.html?definition=tcm:77-21589> .
9. Geddes A. The Politic of Migration and Immigration in Europe / Geddes A. – L., 2006. – 346 p.
10. Indicators of immigrant integration. A pilot study // Labour market policy [Electronic resource]. – Mode of access : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/labour_market_policy .
11. International Migration Outlook // Employment Outlook. – OECD ; Paris, 2010
12. Koslowski R. European Union Migration Regime / Koslowski R. – Oxford : Oxford Univ. press, 2007. – 425 p.
13. Migration, Employment and Labour Market Integration Policies in the European Union [Electronic resource]. – Mode of access : <http://labourmigration.eu/research> .

Адреса для листування:

м. Луцьк, вул. Винниченка, 28/4.

Статтю подано до редколегії
17.07.2012 р.

УДК 327:061.1

Н. В. Балюк – аспірант Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Розвиток діалогу ЄС із країнами Латинської Америки та Карибського басейну як новий вимір субрегіональних відносин

Роботу виконано на кафедрі міжнародних організацій та дипломатичної служби ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка

Розглянуто еволюцію співробітництва Європейського Союзу з державами Латинської Америки та Карибського басейну, проаналізовано механізми міжрегіонального співробітництва. Акцент зроблено на дослідженні особливостей діалогу між двома регіонами й перспективних напрямів майбутньої взаємодії.

Ключові слова: Європейський Союз, держави Латинської Америки та Карибського басейну, співробітництво, міжрегіональна взаємодія, стратегічне партнерство, договір.

© Балюк Н. В., 2012